

Ochrana přírody

KULÉROVÁ PŘÍLOHA

ročník 78 číslo 5 2023

ZPRÁVY / AKTUALITY / OZNÁMENÍ

Ekosystémové služby ovlivňuje i chování živočichů

Ekosystémové služby, tedy nejrůznější přínosy poskytované ekosystémy lidské civilizaci, se od začátku nového tisíciletí staly jedním z hlavních paradigmat ochrany přírody a péče o životní prostředí. Patří mezi ně kupř. opylování, regulace plynů v atmosféře, tvorba půd či poskytování příležitostí k rekreaci. Kromě toho, že se tržní hodnota ekosystémových služeb na Zemi odhaduje na 125 bilionů USD (2,8 bilionů Kč) za rok, což významně převyšuje roční globální domácí produkt stanovený na 84,7 bilionů USD (1,9 bilionů Kč), umožňují existenci člověka na Zemi. Navíc, ať se nám to líbí, nebo ne, mohou určovat jeden ze způsobů, jakým lidé uvažují o přírodě a jejich hodnotách.

Většinu ekosystémových služeb v různé míře zařizuje biota, tedy živá složka ekosystémů (viz *Ochrana přírody*, 67, 5, 2012). Je proto s podivem, že vědci poněkud přehlížejí otázku, jak na ekosystémové služby dopadá chování volně žijících živočichů, zvláště pokud máme na mysli chování v širším smyslu, zahrnující kupř. rovněž rozmanitý pohyb zvířat. Alessio Mortelliti z Mainsské univerzity v americkém Oronu nedávno analyzoval dosavadní znalosti o uvedené problematice (*Trends Ecol. Evol.*, 38, 320-323, 2023).

Tažní lososovití (Salmonidae) si již jako mláďata vtisknou chemickou charakteristiku rodného vodního toku, což jim umožňuje vracet se do něj i v dospělosti. Uvedený poznatek ovlivňuje posilování populací zmiňovaných ryb vysazováním jedinců odchovaných v lidské péči a má dopad na jejich komerční využití, jehož roční objem dosahuje 1 miliardy USD (22,2 miliard Kč), a v USA a Norsku bývá označováno rovnou jako lososí průmysl. Sociální chování, zejména hry a páření, usnadňuje pozorování kytovců turisty z lodí, které v době vrcholného zájmu o ně

vydělávalo provozovatelům za dvanáct měsíců 2,5 miliardy USD (55,5 miliard Kč) a zaměstnávalo na 19 000 pracovníků. Jedna z nejznámějších ekosystémových služeb, opylování, je založena na získávání potravy příslušných volně žijících živočichů a jejich schopnosti učit se, přičemž její peněžní hodnota činí podle některých názorů v celosvětovém měřítku až 387 miliard USD ročně (8,6 bilionů Kč). Neméně důležité je také rozšiřování rozmanitých semen živočichy. V případě jihoamerického stromu *Cryptocarya mandioccana*, jehož velká semena roznášejí nápadný opeřenec guan černočelý (*Pipile jacutinga*) a primáti chápán pavoučí (*Brachyteles arachnoides*) a vřešťan hnědý (*Alouatta guariba*), ocenili badatelé zmiňovaný příspěvek k ukládání uhlíku do biomasy na 15,4 USD (342 Kč) na hektar lesa za rok.

Četné ekosystémové služby představují výsledek mezidruhových vztahů, v nichž klíčovou roli hraje již zmiňované získávání potravy. Za

všechny jmenujme alespoň podíl vrubounovitých (Scarabaeidae) na koloběhu živin, rozšiřování semen semenožravými hlodavci, opylování blanokřídlými (Hymenoptera) a regulace hmyzích škůdců některými letouny (Chiroptera). Uvedené vazby zprostředkovává chování a spouštějí je vnější podněty, kupř. barva květů, velikost a vůně semen nebo zvukové impulsy létajícího hmyzu jako možné kořisti. Uvedené interakce navíc nezřídka zahrnují určité typy učení.

Vyhubení nebo vyhynutí určitého taxonu volně žijících živočichů vyznačujícího se chováním významným pro fungování celého ekosystému může v případě druhů vést až k úplné ztrátě daných ekosystémových služeb. Posuny v chování se bezesporu uplatní v okamžiku, kdy se živočichové ocitnou v důsledku globálních změn, zejména podnebí, mimo původní areál rozšíření a budou si muset vytvářet nové vazby s jinými organismy. Ukazuje se, že kupř. hlodavci si vybírají a ukrývají semena, s nimiž se do té

Přímý příjem z turistiky zaměřené na pozorování fauny na africkém kontinentě dosahoval v roce 2022 33,4 miliard USD (742 miliard Kč). Eleganční antilopa impala (*Aepyceros melampus*) v zambijském národním parku Kafue. Foto Jan Plesník

Úbytek intenzivně lovených živočichů rozšiřujících semena v amazonském pralese, hlavně primátů a tapíra jihoamerického (*Tapirus terrestris*, na snímku), vedl ke snížení tamější nadzemní biomasy o 38 %. Foto Jan Plesník

doby nikdy nesetkali. Naproti tomu mořské želvy obdobnou plasticitu nevykazují a konzumují umělohmotné sáčky, které nedokáží odlišit od důležité kořisti – medúz. Uvedená skutečnost vede k úhynu zmiňovaných plazů a tím i ke ztrátě ekosystémových služeb, jmenovitě přenosu živin a poskytování příležitostí k turistice.

Autor upozorňuje, že pro pochopení ekosystémových služeb zprostředkovaných chováním živočichů je nezbytné upřednostňovat výzkum zaměřený na tuto problematiku. Uplatnění znalostí etologie a behaviorální ekologie v praxi proto Mortelliti přibližuje na třech příkladech. Lososí líhně chovají ryby ve vodě pocházející z toků, do nichž budou vypuštěny, čímž zaručují odpovídající vtištění a následně také jejich úspěšnou migraci. V některých případech došlo na plážích po zásahu ochránců přírody k omezení světla, jež matou čerstvě vylíhlé mořské želvy usilující o to, se co nejrychleji dostat do moře. Želvičky k tomuto účelu využívají vizuální orientaci: snaží se opouštět tmavá místa a mířit k hvězdami ozářené vodní hladině. Při umělém odchovu některých ptáků v lidské péči, kupř. mrchožravých opeřenců, slouží – konkrétně při krmení – maňásci napodobující rodiče. Předchází se tak imprintingu na člověka, což dovoluje jejich repatriaci do volné přírody.

Podrobné porozumění všem ekosystémovým službám zprostředkovaným chováním živočichů pochopitelně není dost dobře možné. Bádání by se tudíž mělo zaměřit na podmínky, které prostřednictvím nedědičné plasticity jedince umožňují rychlé a účinné přizpůsobení se změnám prostředí a podporují schopnost živočichů se učit.

Z pohledu ochrany přírody zopakujeme, že zachování ekosystémových služeb neznamena nic jiného než zachování jejich poskytovatelů, tedy zdravých, dobře fungujících ekosystémů s pokud možno vysokou integritou, tedy co nejvíce blízkých přírodnímu stavu. K tomu by měla mj. sloužit právě péče o ně, vhodným způsobem kombinující druhovou ochranu a péči o biotopy, doplněná v případě nutnosti o ekologickou obnovu.

■
Jan Plesník

Sokoli hnízdící na skalách Českého středohoří – jak jim pomoci úspěšně vyhnídit?

Sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) je kriticky ohrožený dravec, jehož populace v ČR zanikla vlivem používání insekticidů v šedesátých letech. Od roku 1993 dochází k jejímu postupnému obnovování. V minulosti u nás tento druh prokazatelně hnízdil pouze na skalách. V současnosti jsou skály pod velkým tlakem různorodých lidských aktivit (turismus, horolezectví, geocaching, paragliding, tramping atp.) a dochází zde často k výraznému rušení hnízdících ptáků, a to i přesto, že jsou často hnízdiště před začátkem hnízdění uzavřena a vstup veřejnosti je zde vyloučen. Zákazy jsou často porušovány, což se projevuje velmi malou hnízdní úspěšností sokolů na přirozených hnízdištích.

Paradox úspěšnosti vyhnídní

Zhruba od roku 2010 se i v ČR projevuje nový fenomén – hnízdění sokolů stěhovavých na průmyslových objektech. Paradoxně nachází sokoli na komínech tepláren, elektráren či různých jiných průmyslových budovách výrazně větší klid pro hnízdění a hnízdní úspěšnost je na těchto antropogenních stanovištích vyšší než na skalních hnízdištích. Vzniká tak poměrně paradoxní situace. V chráněných územích se nedaří zajistit dostatečnou ochranu pro úspěšné hnízdění kri-

UOVISION

03.01.2022 12:12:03 ● 29 002°C 036°F 9

Turista na skále nad hnízdním výklenkem, Sedlo. Foto archiv autora

ticky ohroženého druhu, který naopak prosperuje v průmyslových oblastech. Hnízdní úspěšnost na skalních hnízdištích se tak v ČR v posledních letech pohybuje mezi 50–60 %, na stavbách mezi 85 až 92 %. Zásadním faktorem je s největší pravděpodobností právě rušení.

V roce 2021 byla na území CHKO České středohoří prokázána hnízdní čtyř párů sokolů stěhovavých na skalních hnízdištích. Pouze jeden pár byl pravděpodobně úspěšný. Tento pár hnízdil na špatně přístupné, lidmi vůbec nenavštěvované skále. Zbylé tři páry hnízdily neúspěšně. Pár na Kozím vrhu i na Vrabinci byl opakovaně rušen turisty a především nelegální stavbou a provozováním via ferrat v těchto rezervacích. Pár v Průčelské rokli hnízdil neúspěšně také pravděpodobně z důvodu rušení horolezci či turisty.

Hledání příčin

Cílem studie provedené pro AOPK ČR v roce 2022 bylo prokázat příčiny neúspěchu hnízdní kriticky ohroženého sokola stěhovavého na skalních hnízdištích na území CHKO České středohoří, a to za použití dvou základních metod: sledování hnízdiště pomocí fotopastí a cíleným monitoringem lokalit. Přímý fyzický monitoring je časově velmi náročný, tedy i velmi drahý. Pozorovatelé proto byli z části nahrazeni fotopastmi. Jejich nevýhodou je ale pouze omezený dosah, ve kterém mohou aktivity zachytit. Fotopasti tedy

mohou sledovat hnízdo a jeho těsné okolí, případně část hnízdní lokality. Bohužel ale nemohou dokumentovat rušivé aktivity v širším okolí hnízda (vyhlídky, lezecké cesty vzdálené od hnízda, rušivé aktivity pod skalní stěnou atp.). Z tohoto důvodu byl v omezené míře prováděn i fyzický monitoring, který byl přednostně realizován ve dnech, ve kterých je vzhledem k například prodlouženým víkendům, atraktivnímu počasí atp. větší pravděpodobnost výskytu rušivých aktivit.

Celkem bylo použito 14 fotopastí na šesti lokalitách (dvě potenciální hnízdiště, čtyři hnízdiště z minulých let). Použito bylo od jedné do čtyř fotopastí na lokalitu. Fyzické sledování hnízdiště probíhalo v osmi termínech od března do května z místa s dobrým výhledem vzdáleného 390 až 670 m od hnízdiště.

Neradostné výsledky

Výsledky bohužel nejsou příliš povzbudivé. Na třech lokalitách došlo k zahnízdní. Ani v jednom případě nebylo hnízdní úspěšné. Na dvou lokalitách (PR Vrabinec a Průčelská rokli) došlo k přerušení hnízdní v době inkubace vajec, s největší pravděpodobností z důvodu rušení. Na třetí lokalitě došlo s největší pravděpodobností k predaci mláďat (nejspíše bez vlivu rušení). Čtvrtá lokalita (PR Kozí vrch) byla sokoly obsazena v zimních měsících, hnízdní ale probíhalo v budce na komíně TONASO, kde měli sokoli pro hnízdní

absolutní klid. Na dvou potenciálních lokalitách nebylo hnízdní prokázáno i přesto, že na jedné z nich se sokol vyskytoval. Paradoxně na těchto dvou lokalitách nebylo zjištěno žádné (Kalvárie) či minimální (NPR Sedlo) rušení ze strany člověka.

Na dvou lokalitách došlo ke krádeži fotopastí i přesto, že byly umístěny na stromech v lokalitách se zákazem vstupu a nainstalovány tak, že při náhodné návštěvě nemohly být nalezeny. V PR Vrabinec byly ukradeny tři fotopasti a čtvrtá byla nalezena zničená pod skálou (pravděpodobně ta umístěná přímo u hnízda). V Průčelské rokli byly ukradeny fotopasti nad a pod hnízdištěm.

Na žádné z lokalit se nepodařilo pomocí fotopastí zachytit rušivé aktivity lidí na sledovaných lokalitách. Na lokalitě Sedlo byl pomocí fotopastí zachycen člověk přímo nad hnízdním výklenkem, nicméně hnízdní zde neprobíhalo.

Přímým pozorováním bylo prokázáno, že zákazy vstupu na lokality vyhlášené AOPK ČR, RP SCHKO České středohoří nejsou veřejností dodržovány a uzavřené části lokalit byly v době hnízdní pravidelně a občas i početně navštěvovány. Takové jsou každoroční zkušenosti ornitologů i zaměstnanců Správy CHKO České středohoří. Sledování lokalit pomocí fotopastí a přímým monitoringem je časově i finančně velmi náročné, nicméně zde nevedlo k pozitivním výsledkům ani k zásadním odhalením, co se rušivé činnosti týče.

Jednoduché řešení se nalézt nepodařilo

Intenzivním sledováním sokolích hnízdišť se sice podařilo prokázat nedodržování zákazu vstupu do uzavřených lokalit, nicméně se ani v jednom případě nepodařilo jednoznačně prokázat, že rušení vedlo k neúspěchu při hnízdní. Obecně lze říci, že nedošlo k naplnění představy, že fotopasti výrazně přispějí k odhalování rušení na hnízdištích. Tento předpoklad zcela selhal i přesto, že zkušenosti s používáním fotopastí na prokázání úspěšnosti hnízdní máme výborné. Fotopasti jsou velmi efektivní, pokud přímo zabírají hnízdo. Nicméně potom nemáme přehled o rušení v okolí, pokud se přímo netýká hnízda (horolezení přes hnízdo, vybírání mláďat, predace atp.). Navíc pokud by k takovéto aktivitě docházelo, je velmi nepravděpodobné, že by pachatel nechal fotopast na místě bez jejího ukradení či zničení. Dalším faktorem je nespolehlivost fotopastí. Pokud dojde k nějakému technickému problému, není možné v době hnízdní zasáhnout, neboť by docházelo k rušení při hnízdní.

UOVISION

03.07.2022 08:49:51 05 -01°C 031°F 8

Neznačená samice sokola stěhovavého u hnízda v Průčelské rokli. Foto archiv autora

Při pozorování ze vzdáleného bodu je ve členitém terénu skalních hnízdišť nemožné podchytit všechny antropogenní rušivé faktory z jednoho místa. Jednoduché řešení, samozřejmě s výjimkou přímého střežení přístupových cest, se zřejmě nenabízí.

Článek vznikl na základě studie "“Vyhodnocení průběhu hnízdění na skalních hnízdištích sokola stěhovavého na vybraných lokalitách na území CHKO České středohoří“". ■

Václav Beran

Ohňostroje působí na volně žijící husy i po jejich skončení

Oslavy nástupu nového roku doprovázejí zejména v západním světě ohňostroje, spojené s četnými barevnými záblesky a hlasitými zvukovými efekty. Na většině našeho kontinentu nejde o organizované akce, ale o převážně spontánní aktivity obyvatel využívajících dostupnou zábavní pyrotechniku jak ve městech, tak na venkově.

O tom, že uvedený způsob rozloučení se se starým rokem zvířatům zrovna nesvědčí, ví často z vlastní zkušenosti i nejširší veřejnost. Až dosud se proto výzkum v tomto ohledu zaměřil poněkud více právě na domácí mazlíčky, v menší míře na volně žijící ptáky (viz *Ochrana přírody*, 74, 6, 23-27, 2019). Také badatelský tým řízený Andreou Kölzschovou, působící v Ústavu Maxe Plancka pro výzkum chování živočichů v německém Radolfzellu, si jako modelovou skupinu zvolil opeřence (*Conserv. Lett.*, 16, e12927, 2023).

Vědci se zaměřili na čtyři druhy hus hnízdících v Arktidě a zimujících v západní Evropě, jmenovitě

husu běločelou (*Anser albifrons*), polní (*A. fabalis*) a krátkozobou (*A. brachyrhynchus*) a na bernešku bělolící (*Branta leucopsis*), označené vysílačkami hlásícími v průměru každou půl hodinu polohu zvířete. Všechny sledované druhy opakovaně nocují na stejných místech na malých jezerech nebo na pobřeží a při vyrušení z nich odlétají. Získané údaje o 347 jedincích ze SRN, Belgie, Nizozemska, Polska, Dánska a Švédska byly zaznamenávány posledních 12 dní starého a prvních 12 dní nového roku, a to v období 2014–2021. Výzkum tak částečně pokrýval také syndemii nemoci covid-19. Intenzitu ohňostrojů ve vzdálenosti 10 kilometrů od nocovišť hus vyjadřovala koncentrace polétavého prachu (PM částic). Aerosolové částice menší než 10 mikrometrů vznikají ze zábavní pyrotechniky ve velkém množství, jak ostatně každoročně výmluvně potvrzují hygienická měření po Novém roce i v České republice.

Se vzrůstající intenzitou ohňostrojů létaly husy během silvestrovské noci v průměru 5–16 kilometrů dále a 40–50 metrů výše než obvykle. Stejná zákonitost byla zjištěna také na přelomu let 2020 a 2021, kdy v důsledku zákazu ohňostrojů jako součásti proticovidových opatření jejich počet poklesl: jedinou výjimku představovalo Dánsko, kde obdobné omezení nebylo zavedeno. Zvýšený pohyb hus, především běločelých a polních, se promítl do jejich větších výdajů energie. Aby přežili zimu, museli ptáci delší dobu po přelomu roku shánět mnohem častěji potravu, zejména na polích. Kratší zimní dny ale zabraňují husám rychle a účinně nahradit vydanou energii a naopak roste pravděpodobnost jejich střetu se zemědělci. Současně si ohňostroji vyplašení opeřenci musejí hledat nová nocoviště, která ale nebývají na rozdíl od tradič-

Býložravé husy velké spolu s kolpíky bílými (*Platalea leucorodia*) při hledání potravy ve známé rezervaci Blauwe Kamer nedaleko Wageningenu. Foto Jan Plesník

ních míst hřadování chráněna, čímž se výrazně zvyšuje nebezpečí, že je odstřelí lovci.

Některé bernešky a husy krátkozobé přesto zůstávaly na nocovištích celou silvestrovskou noc. Badatelé popsanou skutečnost vysvětlují tím, že takové lokality obklopoval les, s velkou pravděpodobností přece jen tlumící vyrušování ohňostroji. Nicméně i tak polovina těchto hus opustila místo hřadování hned následující noc.

Autoři zdůrazňují, že lidé jistě neodpalují za bujarého veselí rachejtle se záměrem plašit volně žijící husy, ale negativní dopad těchto akcí na zmínované obratlovce trvá i po silvestrovské noci. ■

Jan Plesník

Hejno hus velkých (*Anser anser*) žijících se na louce ve středním Nizozemsku. Foto Jan Plesník

Nápadná berneška bělolící (*Branta leucopsis*) vyvádí mláďata v Arktidě a do západní Evropy zalétá zimovat. Foto Jan Plesník

František Pelc promlouvá na setkání bývalých pracovníků. Foto Dana Turoňová

Setkání bývalých pracovníků státní ochrany přírody na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR v Praze na Chodově

Profesionální ochránáři přírody mají zaměstnání, které je pro ně zpravidla i posláním, a svůj zájem o obor přenášejí i do období zaslouženého odpočinku. Sledují dění v oboru, realizují se ve výchově či výzkumu nebo se zúčastňují různých ochránářských akcí. S přibývajícím věkem ale ubývá vzájemných kontaktů a je vítána každá možnost vzájemného setkání.

Tak se kdysi ještě na Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP) zrodil nápad pořádat společná setkání památkářů- a ochránářů-seniorů, kterých se účastnili také pracovníci bývalých krajských středisek památkové péče a ochrany přírody (kam byly před rokem 1989 zařazeny i správy CHKO), dále referenti odboru ochrany přírody tehdejšího ministerstva kultury a později MŽP a také pracovníci správ zpřístupněných jeskyní.

První taková schůzka se uskutečnila ještě ve spolupráci se slovenskými kolegy v roce 2008 pod názvem *Česko-slovenské setkání zasloužilých a vysloužilých ochránářů* v hotelu Olšanka v Praze. Měla velký úspěch, z 35 účastníků byli i čtyři slovenští kolegové. Následovala setkání další, a protože to nedávno bylo již šesté, lze je považovat za tradici.

Konalo se 31. května 2023 v zasedací místnosti na ústředí AOPK ČR, a to pod záštitou ředitele Agentury RNDr. Františka Pelce, s podporou odborové organizace, jejíž předseda Ing. Josef Havelka na úvod shromáždění krátce pozdravil. Sešlo se tu celkem 38 seniorů, kteří v minulosti vzájemně úzce spolupracovali. Mnozí další se omluvili a popřáli ostatním alespoň na dálku pevné zdraví.

Přítomné přivítal náměstek ředitele Ing. Pavel Pešout a ve svém vystoupení seznámil hosty s aktuálním děním v oboru. Cíle ochrany přírody se v podstatě nemění, ale výrazně se změnilы prostředky, jak jich dosáhnout, takže jeho výklad sledovali všichni se zájmem. Novinkou pro mnohé je významná změna pojetí a plánování územního systému ekologické stability (ÚSES), který by měl být výrazněji využíván při ochraně druhů a biotopů, než je tomu v současnosti, a přispět tak k uchování a reprodukci bohatství naší přírody a krajiny. S tím souvisí i výrazná navrhovaná změna druhové ochrany a také zařazování ohrožených taxonů do kategorií ochrany podle aktuálního stavu jejich populací. Z pléna byla připomenuta problematika zemědělské krajiny zatížené velkoplošným hospodařením a chemizací vedoucí k drastickému úbytku hmyzu.

Poté se z jednání o připravovaném národním parku Krivoklátsko vrátil ředitel František Pelc a po krátkém pozdravení seznámil přítomné (s temperamentem sobě vlastním) s obtížným projednáváním záměru s místními starosty, kteří vyjadřují obavy ze zvýšeného turistického ruchu

v budoucím parku a obecně se stavějí proti současnému pojetí národních parků vycházejícímu z celosvětového přístupu.

V krátké obecné diskuzi byly ze strany vedení AOPK ČR připomínány i některé akce, započaté či rozpracované za aktivního působení přítomných v minulosti, což podtrhlo příjemné a přátelské ovzduší tohoto setkání. Přítomní pamětníci byli ubezpečeni, že štafetu po nich převzali lidé se stejným zápalem a energií.

Prostředí velké zasedací místnosti na ústředí AOPK ČR je pro setkání seniorů ochrany přírody velmi příhodné, jsou možné jak prezentace, tak neformální diskuse v kuloárech. Velmi vhod přišly i Agenturou vydávané rozmanité tiskoviny, připravené k nahlédnutí a rozebrání. Nejceněnější však byla přátelská a kolegiální atmosféra po celý průběh setkání. Nezbyvá než vřele poděkovat za krásný zážitek vedení Agentury a všem, kteří se na jeho přípravě a průběhu podíleli. ■

Autorky a autor tohoto sdělení uvažují o opakování podobného setkání již příští rok a ještě v širším měřítku s bývalými kolegyněmi a kolegy z regionů. Zájemci se mohou hlásit na naše adresy, ale při plánování využijeme i kontakty, které udržují s bývalými pracovníky současnými zaměstnanci regionálních pracovišť naší Agentury. Těšíme se na další setkání v roce 2024.

**Ludmila Rívolová, Dana Turoňová,
František Pojer**

VZPOMÍNKY

Vzpomínka na Aleše Tomana

Wydrám zasvětil Aleš podstatnou část života (2003).
Foto archiv Stanice Pavlov

Dne 8. září tohoto roku nás předčasně opustil RNDr. Aleš Toman (1956). Osudnou se mu stala poslední cesta do jeho milované Afriky.

Aleš vystudoval obor Systematická biologie a ekologie na olomoucké Přírodovědecké fakultě, většinu svého života ale prožil na Vysočině. Profesní kariéru zahájil v jihlavském Muzeu Vysočiny, kde pracoval jako zoolog. Významnou periodou jeho života byla práce na Stanici ochrany fauny v Pavlově u Ledče nad Sázavou, která od počátku devadesátých let vznikala jako součást tehdejšího Českého ústavu ochrany přírody – později AOPK ČR. Po mnoha letech ve funkci vedoucího stanice přešel do Zoo Jihlava a následně Zoo Plzeň, následně pak na místo vedoucího městského útulku pro opuštěná zvířata v Jihlavě. Jeho velkou láskou byla Afrika, kam jezdil i několikrát ročně jako průvodce přírodovědných expedic.

Vzhledem k tomu, že nás s Alešem spojovaly roky úzké spolupráce, nemohu vynechat i trochu osobní zavzpomínání. Profesní spolupráci jsme zahájili již v době jeho působení v jihlavském Muzeu. A když koncem osmdesátých let začala tehdy pod Okresním vlastivědným střediskem Havlíčkův Brod v Pavlově vznikat stanice na záchranu vyder, věděl jsem, že se těžko najde lepší kandidát na jejího vedoucího. Aleš se také nenechal dlouho přemlouvat a naše společné

ochranné začátky pro mě zůstanou navždy nezapomenutelné. Mladické nadšení spojené se svobodou devadesátých let představovaly ideální startovní pozici. Do záchrany tehdy kriticky ohrožené vydry říční jsme se společně pustili s plným nasazením. Pavlov se brzy stal vydřím centrem nejen na národní úrovni. Stali jsme se aktivními členy IUCN Otter Specialist Group, navázali jsme intenzivní spolupráci s organizacemi na ochranu vyder v Evropě i v celém světě. V roce 1993 nám nizozemský sponzor umožnil účast na světovém vydřím sympoziu v Jižní Africe, následovalo mnoho dalších společných cest (Skotsko, Nizozemsko, Zimbabwe, Dunajská delta a řada dalších). Ale i týdny strávené v naší přírodě na Třeboňsku při odchytu vyder pro telemetrický výzkum, noci při telemetrii v Jeseníkách se z paměti nikdy nevytratí. Řešení záchran vyder se postupně rozšířilo i na další druhy – sokola stěhovavého, raroha velkého, norka evropského nebo ohrožené sovy, což postupně přinášelo i další společné aktivity.

I když náš úzký pracovní vztah v době Alešova působení v Pavlově občas zákonitě přinášel i konfliktní situace, stále nás sváděl dohromady společný zájem o ptáky, vydry a přírodu vůbec. Tak to zůstalo i po Alešově odchodu do jihlavské zoo a vlastně až do posledních dnů. Sedmého září 2023 jsme uváděli v jihlavské zoo premiéru našeho filmu o bobřích mokřadech, pro který mi Aleš poskytl krásné záběry ledňáčků. Byli jsme domluveni, že se na premiéře potkáme. Aleš ale

nepřišel. Brzy ráno jsem se dozvěděl, že právě v době premiéry prohrával svůj boj s malárií.

Alešovi se v životě nevyhýbaly ani složité chvíle, ale vždy je dokázal překonat se svým věčným úsměvem, optimismem a schopností naplno si užívat život. Neutuchajícím elánem do posledních dnů ovlivňoval široké okolí lidí se zájmem o přírodu – ať už u nás na Vysočině, nebo při cestách do Afriky. Všem, kdo ho znali, bude chybět.

Václav Hlaváč

Vzpomínka na Pavla Kocourka

Na konci minulého roku nás opustil malíř, ekolog, diplopodolog a pedagog PaedDr. Pavel Kocourek (1948–2022). V přírodovědecké komunitě byl znám především jako jeden z předních českých znalců mnohonožek, nesmazatelnou stopu zanechal i na poli ekologie a environmentální výchovy.

Pavel Kocourek se narodil 23. dubna 1948 v Praze. Po svém otci Václavovi zdědil výtvarné nadání, které využíval ve všech odvětvích své činnosti. Jak sám říkal, malování bylo kořením jeho života. Již jako devítiletý žák měl v Praze svou první výstavu. Po absolvování základní školy v Křižovnické ulici a chemicko-biologické větve Střední všeobecně vzdělávací školy Jana Nerudy v Praze studoval aprobaci přírodopis – základy zemědělské výroby na Pedagogické

Společných zážitků bylo bezpočet - zde společně s Alešem Tomanem (uprostřed) a Vaškem Beranem (vlevo) převážíme narkotizovaného losa přes dálnici D1 (2001). Foto archiv AOPK ČR

fakultě Univerzity Karlovy. Tam se pod vedením prof. Jaroslava Langa začal věnovat mnohonožkám. Ke každému druhu mnohonožky, který byl známý z území Česka, vedl Pavel Kocourek podrobnou obrazovou dokumentaci. Jeho kresby jsou unikátní mimo jiné tím, že živočichy zobrazoval v barvách za živa. Gonopody (kopulační nožky samců) kreslil podle stovek vlastních mikroskopických preparátů. Zdůrazňoval, že mu velmi záleží na přesnosti a správných poměrech mezi zobrazovanými částmi. Kresbami doprovázel téměř všechny své práce o mnohonožkách, od té první z roku 1973 přes mnoho dílčích faunistických článků, vysokoškolská skripta (1971, 1999), průvodce naučnými stezkami (1990, 1994), monografie o mnohonožkách Prahy (2013) a České republiky (2017; viz *Ochrana přírody* 4/2017: XII–XIII) až po *Atlas rozšíření mnohonožek v České republice*, který vychází tento rok.

Pavel Kocourek žákům vysvětloval přírodní zákonitosti přímo v terénu (80. léta). Foto archiv Ivy Kocourkové

Po studiích se v 70. až 90. letech nevěnoval mnohonožkám (k těm se opět vrátil až během působení na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, kde v letech 1998–2006 přednášel ekologii a zoologii), ale prací s dětmi a studenty, dalšímu studiu, ochraně přírody a environmentální výchově. Zde je nutné si uvědomit, že v této době byla ochrana přírody na okraji zájmu, pojem ekologie byl spíše formální, o restrikcích ze strany politického systému (za které byl v roce 1990 rehabilitován) nemluvě (blíže viz například *Ochrana přírody* 4/2022: 28–31). Přesto se Pavlu Kocourkovi podařilo v této oblasti mnoho dosáhnout. Bylo to například vypracování návrhu na vyhlášení PR Grybla (navržena 1974, vyhlášena 1985), PR Čížov (vyhlášena 1990), PP Přílepská

Pavel Kocourek při pozorování ptáků v rezervaci Serrahn během putovního tábora (Dölkau – Carpin – Anklam) v bývalé NDR (26. 7. – 5. 8. 1982). Foto S. Meissner, Vogelschutzwart

skála (vyhlášena 2001), vytvoření naučné stezky Kamenné řady u Kounova (navržena 1986, realizována 1990) nebo působení na odboru životního prostředí a zemědělství na krajském úřadě Středočeského kraje (2007). Angažoval se v soutěži Zlatý list, léta organizoval přírodovědecké tábory a sám vedl přírodovědecké oddíly (Ochránci přírody Týnec nad Sázavou, Ochránáři Čerčany, Ochránáři Kněževy), které se na přelomu 70. a 80. let umísťovaly na předních pozicích přírodovědeckých soutěží. Z této doby se zachovalo mnoho kronik, kde se můžeme dočíst o rozmanité činnosti dětí, prohlédnout si fotodokumentaci i nádherné kresby Pavla Kocourka. Ochránáři se také účastnili různých brigád, sbírali šípky, jablka, starý papír a železný šrot, čistili les, sami označili červenými pruhy 52 stromů v PP Na Stříbrné. Některé letní tábory byly putovní, například do Českého středohoří, na Slovensko nebo do bývalé NDR. V rámci hnutí Brontosaurus získal oddíl v roce 1985 Zlatou cenu.

Pavel Kocourek při práci s dětmi bohatě zúročoval své bohaté vědomosti o české přírodě – byl vynikajícím znalcem nejen živočichů, ale i rostlin (byl členem České botanické společnosti), lišejníků, nerostů a zkamenělin. Při exkurzích do přírody vždy zaujal svou schopností poznat, popsat a především poutavě vyprávět o přírodě v souvislostech. Spolu s uměním zaujmout a srozumitelně vykládat ho to přímo předurčovalo k roli pedagoga a popularizátora. V letech 1970–1998

a 2007–2013 vyučoval přírodopis, chemii, ekologické praktikum a výtvarnou výchovu na několika základních školách, z nichž ZŠ Kolečovice a ZŠ Olešnice v Orlických horách vedl. Po sametové revoluci si dobře uvědomoval potřebu prosazovat a obhajovat ochranu přírody a ekologické smýšlení. V roce 1990 navrhl pro základní školy nový předmět Ekologická praktika a projekt Zelená škola. V roce 1996 tento titul získala právě ZŠ Kolečovice. Stál za vznikem sítě zelených škol, 15 let organizoval setkání učitelů environmentálního vzdělávání, v letech 1984–1998 se účastnil ekopedagogických konferencí v mezinárodním měřítku. Díky těmto aktivitám se u nás postupně začalo přecházet od výuky systematického, popisného přírodopisu k přírodopisu v souvislostech, ekologicky pojatému, se zaměřením na praktickou činnost a život kolem nás. O získaných informacích je třeba také přemýšlet a mluvit, což si děti mohly vyzkoušet v různých projektech (v Kněževsi to tehdy byly projekty Kyselý déšť nebo Voice of Children). Nový styl výuky se i díky Pavlu Kocourkovi začal prosazovat. Pavel vždy překypoval nadšením pro věc, hořel, proto mohl vzbuzovat zájem i u dalších lidí. Ovlivnil mnoho dětí při volbě povolání, koníčků, hledání pravých hodnot a správného místa v životě. Pavel měl široký okruh lidí, kteří ho znali, vážili si jej, měli ho rádi. Zůstává na něj hezká vzpomínka. ■

NOVÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY

Nové právní předpisy a další dokumenty v oblasti ochrany přírody a krajiny

(Přehled vybraných aktualit převážně z období srpen – září 2023)

Právní předpisy

Nařízení Komise (EU) 2023/1670 ze dne 16. června 2023,

kterým se stanoví požadavky na ekodesign chytřích telefonů, mobilních telefonů jiných než chytřích telefonů, bezdrátových telefonů a počítačů typu slate na základě směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/125/ES a kterým se mění nařízení Komise (EU) 2023/826.

Toto nařízení stanoví požadavky na ekodesign nezbytný pro uvádění určitých typů mobilních telefonů a počítačů na evropský trh. Uvedená zařízení by měla být konstrukčně řešena tak, aby bylo možné je opravovat, opětovně používat a nakonec recyklovat. Cena náhradních dílů má být „přiměřená“, aby spotřebitele neodra-

zovala od záměru dát porouchané zařízení opravit.

Platnost: 20. června 2025

Zákon č. 276/2023 Sb. ze dne 13. července 2023 o zrušení obsoletních právních předpisů

Přijetí tohoto zákona má naplňovat aktuální Programové prohlášení vlády ČR, které v části Legislativa mj. uvádí: „Zrušíme, co je v českém právu zbytečné nebo přestalo dávat smysl: povinnosti, razítka i samotné zákony.“ Rušeny jsou nicméně předpisy obsoletní, tj. překonané, které již nikoho nezavazují a platné zůstávají pouze formálně. Soupiska rušených předpisů různé právní síly vydaných mezi léty 1918 – 2012 čítá přes 10 tis. položek zahrnujících různorodé oblasti lidské činnosti - od finančnictví přes vojenství a cementářský průmysl až po zásobování lidu komoditami typu palivové dříví, potraviny, ošacení a obuv. Se státní ochranou přírody souvisí rušené předpisy minimálně, výjimkou je např. zákon č. 314/1921 Sb., jímž se povoluje státní příspěvek na provedení zajišťovacích a opravných prací nouzových na moravských vodotocích (následky živelní pohromy z července r. 1919 měly být dle zákona proplaceny tehdejšími ministerstvem zemědělství prostřednictvím státního melioračního fondu a uskutečněny „lesnicko-technickým oddělením pro hrazení bystřin v Brně“), anebo vyhláška někdejšího ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství

č. 77/1961 Sb., o hájení a o době, způsobu a podmínkách lovu některých druhů zvěře.

Účinnost: 1. ledna 2024

Vyhláška č. 243/2023 Sb. ze dne 26. července 2023 o provedení některých ustanovení zákona o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu, a o fluorovaných skleníkových plynech

Jedná se o prováděcí vyhlášku k zákonu č. 73/2012 Sb., o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu, a o fluorovaných skleníkových plynech, ve znění pozdějších předpisů; v návaznosti na přímo použitelné předpisy Evropské unie vyhláška konkretizuje, jakým způsobem mají být vedeny příslušné záznamy a prováděny certifikace a kontroly.

Účinnost:

zčásti 23. srpna 2023, zčásti 1. ledna 2026

Vyhláška č. 292/2023 Sb. ze dne 18. září 2023, kterou se mění vyhláška č. 197/2004 Sb., k provedení zákona č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské stráž, ochraně mořských rybolovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybářství), ve znění pozdějších předpisů

Novela prováděcí vyhlášky k zákonu o rybářství je uvozena bizarním ustanovením, jímž se v právním textu nahrazuje gramaticky správný a stylis-

Rašeliniště Na Čihadle. Foto Zdeněk Patzelt

ticky neutrální pojem „organismů“ počestlým pojmem „organizmů“. Předpis dále upravuje způsob vedení evidencí při chovu a lovu ryb a vodních organismů, a to včetně evidence invazních nepůvodních druhů, specifikuje věkové kategorie ryb, definuje rybochovná zařízení, požadavky při evidenci rybářských revírů, povolené způsoby lovu atd. Přílohou jsou i vzory příslušných průkazů na úseku rybářství. Novela řeší mj. též kvalifikační předpoklady pro vydávání rybářských lístků; k vydání rybářského lístku na dobu 30 dní se prokázání kvalifikačních předpokladů nicméně ani do budoucna nepožaduje.

Účinnost:

zčásti 1. ledna 2024, zčásti 1. července 2024

Nařízení AOPK ČR ze dne 5. září 2023 o vyhlášení přírodní rezervace Na Čihadle a jejího ochranného pásma

Předmětem ochrany území, které se nachází v Libereckém kraji v k. ú. Hejnice, je zachovalé rašeliniště tvořené mozaikou otevřených vrchovišť, vrchovištních šlenků a rašelinných smrčín a na ně vázaných druhů rostlin a živočichů typických pro tyto biotopy.

(Sbírka právních předpisů územních samosprávných celků a některých správních úřadů, dostupné z <https://sbirkapp.gov.cz>)

Účinnost: 20. září 2023

Judikatura Česká republika:

Nález Ústavního soudu ze dne 18. srpna 2023, sp. zn. IV. ÚS 938/22

Tímto nálezem Ústavní soud („ÚS“) zrušil rozsudek Nejvyššího správního soudu („NSS“) ze dne 9. února 2022, č. j. 7 As 347/2021-46, protože jím bylo porušeno ústavně zaručené právo obce Vracov na samosprávu podle čl. 8, čl. 100 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky a též právo obce na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

V územním plánu obce Vracov byla na pozemcích, na kterých se nachází hospodářský les, vymezena mj. plocha přestavby se způsobem využití bydlení v rodinných domech a na ni navazující plocha se způsobem využití zeleň. Ekologický spolek se ve správním řízení domáhal zrušení této části územního plánu. Argumentoval tím, že územní plán je v rozporu s ochranou pozemků určených k plnění funkcí lesa; dle spolku je zachování lesní plochy vyšším veřej-

ným zájmem než vymezení plochy bydlení v dané lokalitě. Krajský soud rozhodl o zrušení napadené části územního plánu. Proti rozsudku podala obec kasační stížnost k NSS, ten ji však zamítl jako nedůvodnou.

Na základě podané ústavní stížnosti ÚS konstatoval, že obce musí mít reálnou možnost se prostřednictvím autonomního rozhodování svých zastupitelstev svobodně rozhodnout, jakým způsobem budou v mezích právního řádu spravovat záležitosti místního pořádku a rozhodovat o rozvoji území obce (nejen) prostřednictvím nástrojů územního plánování. Ochrana lesa, resp. neměnnost využití území plnicího funkce lesa, zvláště pak lesa hospodářského, není absolutní. V každém konkrétním případě je nutno poměřovat zájem na zachování lesa, resp. právo na příznivé životní prostředí podle čl. 35 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, na straně jedné, a ústavně zaručené právo obce na samosprávu, hospodárné využití a rozvoj vlastního území, uspokojování bytových potřeb a ostatních zájmů občanů obce, na straně druhé. Vždy je přitom nutno vycházet z jedinečných okolností konkrétní věci, včetně zohlednění toho, zda jde v daném případě o les ochranný, zvláštního určení nebo hospodářský, zda byla navržena zmírňující opatření, případně i to, zda se v místě nachází jiný les.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. března 2023, sp. zn. 7 Tdo 55/2023

Případ se týká otázky trvalých následků způsobených zvířeti týráním. Jako zločin týrání zvířat podle § 302 odst. 1, odst. 3 písm. b) trestního zákoníku posoudil okresní soud skutek spočívající v tom, že obviněný v červenci r. 2021 na částečně oploceném pozemku v okrese Cheb, v rozporu s ustanoveními § 14 odst. 1 písm. a) zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, a § 45 odst. 1 písm. a) zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, nastražil dvě nášlapné kovové čelistové pasti. Do jedné z nich se během letní noci chytila samice kočky domácí. Majitel kočku našel následující den dopoledne, přičemž kočka v důsledku sklapnutí pasti utrpěla poškození pravé zadní končetiny, roztržení kůže v tříselné oblasti a krvácení z otevřené rány, do níž i do kůže celého těla byly nakladeny tisíce muších larev. Kočka byla těžce dehydrovaná, vyčerpaná, v septickém šoku, trpěla permanentní trýznivou bolestí, a to i při léčbě a rekonvalescenci. Zraněním stehenní kosti pravé zadní končetiny došlo k trvalému poškození struktury stěny kosti. Kočka zůstala trvale omezena v pohybu, obratnosti a lovu ve venkovním prostředí.

Odvolaání, která podali obviněný proti výroku o vině a trestu a státní zástupce v neprospěch obviněného proti výroku o trestu, byla krajským soudem zamítnuta. U dovolacího soudu se obviněný, chovatel drůbeže a holubů, hájil tím, že se nedopustil trestného činu, ale hodlal pouze (byť nedovoleným způsobem) odlovit divoce žijící zvěř, která mu na domácí zvířata chodila (patrně lišky). Nastražil proto dvě nášlapné kovové čelistové pasti, do jedné z nich se, naneštěstí, chytila sousedova kočka.

NS připomenul, že jednání obviněného (na rozdíl od jednání, na něž společnost pohlíží neměnným způsobem již tisíce let – například krádež) by ještě cca rok před spácháním nebylo trestným činem, neboť trestní zákoník k trestnosti vyžadoval zvlášť surový nebo trýznivý způsob týrání anebo spáchání činu veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném. Teprve novelizací trestního zákoníku došlo (s účinností od 1. června 2020) k dramatickému zpřísnění trestního postihu týrání zvířat. K této nesystémové změně došlo v reakci na společenskou poptávku v souvislosti s kauzou tzv. množíren. Trestní sazby příslušných kvalifikovaných skutkových podstat se nyní vyznačují až absurdně drakonickou výší, jež dokonce přesahuje některé případy nedbalostního usmrcení člověka.

Zájem společnosti na ochraně zvířat před zlým nakládáním, které má povahu utrpení zvířete a ke kterému dochází v rozporu s právními předpisy upravujícími ochranu zvířete, je dle NS nezpochybnitelný. Zostření trestní represe na úseku ochrany zvířat před týráním však nepředcházely kriminologické výzkumy v tom smyslu, zda dosavadní správní postih je účinný, či nikoliv, a zda není možné jiné řešení než trestněprávní. Hypertrofie trestní represe je příznačná pro totalitní režimy a situace, kdy fungování práva podléhá ideologickým tlakům; trestněprávní řešení je ale nejzazší (subsidiární) prostředek k ochraně právního řádu a stát by je měl uplatňovat zdrženlivě.

Ve prospěch obviněného v řešené kauze svědčí několik významných polehčujících okolností (vedl před spácháním činu řádný život, je zcela bezúhonný, vykonával práci školníka a v zaměstnání je velmi kladně hodnocen; k činu se ihned doznal, upřímně ho litoval a dobrovolně nahradil způsobenou škodu). Podstatné jsou dále okolnosti činu, pohrůžka obviněného (zde ochrana domácích zvířat před predátory – tedy i před jejich případným „týráním“ predátory) a míra jeho zavinění.

Ke zobecnění, co je trvalým následkem na zdraví zvířete, použil NS paralely ohledně poškození zdraví člověka. I zde musí jít o vážnou poruchu zdraví, jako je zmrzačení (tj. trvalá funkční změna části těla, ochromení údu, trvalá nezpůsobilost nebo značně snížená schopnost pohybu některé končetiny nebo její části). Může jít také o ztrátu nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí anebo poškození důležitého orgánu. Zároveň může být určitým kritériem to, jestli trvalá porucha zdraví způsobila takové porušení normálních tělesných, popřípadě i psychických funkcí, že to výrazně znesnadňuje život zvířete, a to život před poruchou pro něj obvyklý. Podstatné zde ovšem bude hledisko objektivní, neboť zvíře si svůj handicap neuvědomuje, prostě se mu přizpůsobí. I tyto skutečnosti je třeba v řízení o trestném činu týrání zvířat prokázat, tj. nestačí jen závěr, že k nějakému trvalému následku na zdraví zvířete došlo.

V posuzovaném případě soudy uvedené otázky dostatečně neobjasnily, když pouze konstatovaly, že u kočky došlo k trvalému poškození struktury stěny kosti, v důsledku čehož je trvale omezena v pohybu, obratnosti a lovu ve venkovním prostředí. Samotné omezení v lovu ve venkovním prostředí ale patrně nebude znamenat vážný zásah do zdraví a života kočky, která na lov nebyla nijak odkázána, neboť byla chována v domácím prostředí. Soudy se navíc nezabývaly otázkou, zda lov koček domácích ve venkovním prostředí obecně nepředstavuje spíše nežádoucí jev v podobě narušení ekosystémů (decimování ptactva apod.); jinou otázkou by ovšem zase bylo, zda majitel kočku používal k ochraně proti myším. Jelikož dosavadní zjištění neposkytovala dostatečný podklad pro závěr o použité právní kvalifikaci skutku, vrátil NS věc okresnímu soudu k novému projednání.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. května 2023, sp. zn. 7 Tdo 361/2023

V této kauze NS posuzoval úmyslné neoprávněné nakládání s částí rohu nosorožce tuponosého. Příslušná skutková podstata trestného činu neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 odst. 1 trestního zákoníku má tzv. blanketní dispozici, což znamená, že se vyžaduje provázání s konkrétními právními předpisy upravujícími ochranu živočichů a rostlin (je nutné na ně přesně odkázat). Ve skutkové větě výroku o vině odsuzujícího rozsudku pro tento trestný čin tedy nepostačuje uvést jen obecné právní předpis, který řadí živočicha nebo rostlinu,

s nimiž pachatel nakládal, mezi chráněné, ale je zde nutné uvést, v rozporu s jakým ustanovením konkrétního právního předpisu pachatel jednal, což se v předloženém případě nestalo.

Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami se dopustí ten, kdo v rozporu s jiným právním předpisem usmrtí, zničí, poškodí, odejme z přírody, zpracovává, doveze, vyveze, proveze, přechovává, nabízí, zprostředkuje, sobě nebo jinému opatří jedince silně nebo kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář druhu přímo ohroženého vyhubením nebo vyhubením. Obvinění byli uznáni vinnými tím, že v rozporu s jiným právním předpisem nabízeli k prodeji exemplář druhu přímo ohroženého vyhubením.

V posuzované věci však Městský soud v Praze a před ním ani Obvodní soud pro Prahu 4 ve výroku o vině neuvedly žádné relevantní ustanovení jiného právního předpisu, jímž by mohl být naplněn zmíněný zákonný znak trestného činu; soudy ve výroku o vině odkázaly na to, že nosorožec tuponosý je uveden v příloze I k Úmluvě CITES. V citované příloze je ovšem uvedeno pouze to, že nosorožec tuponosý je druh přímo ohrožený vyhubením. Tím není vyjádřen žádný rozpor jednání obviněných s Úmluvou CITES, zejména ne to, jaký zákaz, příkaz či omezení stanovené úmluvou CITES obvinění porušili, neboť jednání obviněných nemělo povahu mezinárodního obchodu upraveného touto Úmluvou. V odůvodnění napadeného rozsudku odvolací soud sice zmínil § 48 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny („ZOPK“), z odkazu na uvedené zákonné ustanovení ale neplyne, jakou povinnost nabízením nosorožčího rohu obvinění porušili. Navíc ustanovení, jehož porušením by byl založen zákonný znak „v rozporu s jiným právním předpisem“, by muselo být uvedeno ve výroku rozsudku, nikoli jen v odůvodnění, a to právě proto, že jde o zákonný znak trestného činu.

NS proto uzavřel, že skutek, tak jak byl zjištěn a popsán ve výroku o vině, nenaplní znaky uvažovaného přečinu, neboť z něho nevyplývá porušení žádného konkrétního ustanovení, které by odpovídalo zákonnému znaku „v rozporu s jiným právním předpisem“. Výrok o vině obviněných uvedeným trestným činem nemůže obstát a v důsledku toho nemůže obstát ani výrok o trestu, který byl každému z obviněných uložen.

Rozsudky nižších instancí proto NS zrušil a vrátil věc k novému projednání s tím, že je nutné

zohlednit především právní úpravu nařízení Rady (ES) č. 338/97, o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi, které je na Úmluvu CITES navázáno, dále pak též § 54 odst. 1 ZOPK (prokazování původu) a konečně též relevantní ustanovení zákona č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. dubna 2023, č. j. 7 As 216/2021 - 32

Předmětem sporu řešeným Ministerstvem kultury ČR a následně správními soudy je otázka míry zásahu do vlastnických práv majitelky památkově chráněné zahrady. Zahrada obklopující tzv. Schnöblingovu vilu (k. ú. Strančice, okres Praha - východ) byla prohlášena za kulturní památku, přičemž orgány státní památkové péče majitelce uložily, aby zejména obnovila dílem vyasfaltované, dílem zcela zaniklé původní písčité cesty, odstranila návoz zeminy a tůje a obnovila původní výhled z vily na palouk, zaniklý ovocný sad znovu osázela ovocnými stromy a zeleninou, odstranila chlorinátor, altán, revitalizovala jezírko, znovu vybudovala tenisové kurty, bazén a skalku.

Správní soudy však dospěly k závěru, že k těmto povinnostem žalobkyně zavázat nelze, neboť by zásah do vlastnických práv žalobkyně byl ve zjevném nepoměru k významu zahrady z hlediska památkové ochrany. Dotčené pozemky se v rozhodné době nacházely ve stavu vysoké zanedbanosti, který odpovídal desetiletím trvajícímu stavu, kdy nebyly udržovány, a nekonceptních zásahů (od roku 1949, kdy byl areál znárodněn). Došlo proto k postupné degradaci zahrady i architektonických prvků. Zahrada se tak fakticky změnila v neudržovaný lesopark. Skutečnost, že proces degradace byl v průběhu doby pozvolný, postupný, nikoliv okamžitý, přitom nemá vliv na konečný výsledek, jímž je zánik původního architektonicko – krajinářského konceptu.

Za této situace NSS souhlasil s městským soudem, že závěry správních orgánů neodpovídají objektivně zjištěným skutkovým okolnostem, neboť v rámci správního uvážení tyto orgány posuzovaly něco (tj. architektonicko – krajinářský koncept zahrady), co již v rozhodné době reálně neexistovalo a muselo by to být znovu vytvořeno při vynaložení nemalých finančních prostředků. Architektonicky cenné přitom bylo právě navržení stavby spolu se zahradou, vytvářející harmonickou kompozici (zahrada

nebyla navrhována jako samostatný celek, ale jako funkční součást celého areálu). Zničení původního vzhledu a změna architektonického i umělecko – řemeslného výrazu stavby podle názoru městského soudu důvodně vyloučila stavbu původní vily z památkové ochrany, přičemž ochrana zahrady samotné, která po stejnou dobu jako stavba trpěla nekoncepčními zásahy ignorujícími historický návrh architekta, postrádá smysl a nelze ji rozumně odůvodnit. Kasační stížnost ministerstva kultury byla proto zamítnuta.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. července 2023, č. j. 1 As 301/2021-150

Tímto rozsudkem zrušil NSS část (aktualizaci) Zásad územního rozvoje Ústeckého kraje („ZÚR“), a to kvůli nedostatečnému odůvodnění absolutního zákazu výstavby velkých větrných elektráren („VVE“) v určitých lokalitách (šlo o blíže jasně definovaná území s přírodní hodnotou - např. zvláště chráněná území - dále o území s kulturně-historickou či krajinářskou hodnotou a území cenná s ohledem na veřejné zdraví).

Jelikož aktualizované ZÚR v podstatě připustily výstavbu VVE pouze na území o rozloze desetin procent daného kraje, byla aktualizace napadena před krajským soudem, který ji zrušil, ale pouze zčásti, a to v jejím posledním bodě týkajícím se limitů pro výstavbu VVE v již zastavěném a zastavitelném území. Dle krajského soudu pro aktualizaci ZÚR stačilo zdůvodnění, že na území kraje se nachází zdevastované lokality v důsledku těžby uhlí a zároveň zde jsou unikátní přírodní oblasti, které mají vysokou hodnotu, přičemž některé nemají obdobu ani v rámci středoevropského regionu.

S tímto hodnocením se však NSS, kterému byl spor následně předložen, nespokojil a neztotožnil. NSS konstatoval, že odůvodnění daného absolutního zákazu umisťovat VVE je příliš obecné a nepoměříje dostatečně existující veřejné zájmy na ochraně přírody atd. s veřejným zájmem na výrobě obnovitelných zdrojů energie a nahrazení výroby z fosilních paliv. NSS proto v odůvodnění rozsudku nabádá k podrobnější specifikaci ohrožení konkrétních zvláště chráněných druhů obývajících dané (třebas i zvláště chráněné) území a k detailnímu zdůvodňování, proč jejich ochrana má převážet nad zájmem na umisťování VVE. Kasační soud zároveň nesouhlasí s tím, že ZÚR stanoví zákaz výstavby VVE, který svou absolutní povahou jde

vlastně nad rámec zákonné regulace dle § 43 ZOPK, neboť ze zákonné ochrany lze udělovat výjimky. NSS proto rozsudek krajského soudu i aktualizaci ZÚR zrušil.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu dne 4. srpna 2023, č. j. 10 As 45/2023 - 46

V této kauze NSS posuzoval zákonnost rozhodnutí o povolení kácení dřevin a náhradní výsadbě podle § 8 odst. 1 a § 9 odst. 1 ZOPK. Město Šumperk požádalo o povolení pokácení 5 stromů nacházejících se v rozličných lokalitách města. Městský úřad Šumperk (správní orgán I. stupně) kácení stromů povolil a současně městu uložil náhradní výsadbu 9 stromů. V odůvodnění rozhodnutí uvedl, že jde o dřeviny se závažnými zdravotními defekty, přičemž případný dendrologický zásah za účelem zachování funkcí dřevin není proveditelný, neboť by vedl ke vzniku nestabilních, nebezpečných a nevzhledných torz. Při místním šetření (resp. ohledání) nebyly zjištěny známky přítomnosti chráněných druhů. Proto správní orgán upřednostnil veřejný zájem na zajištění bezpečnosti osob pohybujících se na veřejném prostranství a ochranu majetku v okolí stromů.

Následné odvolání ekologického spolku proti rozhodnutí, v němž spolek poukázal zejm. na estetický význam dřevin a jejich obecné biotopové funkce a žádal rozsáhlejší náhradní výsadbu, bylo nadřízeným orgánem zamítnuto. Poté, co spolek neuspěl ani u krajského soudu, obrátil se na NSS. Ve své kasační stížnosti nadále trval na tom, že městský úřad své rozhodnutí nedostatečně odůvodnil a vyjádřil nesouhlas s tím, že krajský úřad v roli odvolacího orgánu odůvodnění rozhodnutí sám ještě (při jeho potvrzování) doplnil. Podle spolku správní orgány nadto nedostatečně hájily veřejný zájem na adekvátní a řádně odůvodněné náhradní výsadbě jako kompenzaci za ekologickou újmu vzniklou pokácením stromů, čímž porušily své povinnosti při ochraně životního prostředí.

NSS při posuzování kasační stížnosti předdeslal, že rozhodnutí správních orgánů obou stupňů tvoří (z hlediska přezkumu) jeden celek. Na základě své konstantní judikatury dále připomenul, že případné zrušení rozhodnutí a vrácení věci odvolacím orgánem bývá až krajní možností, jak řešit vady rozhodnutí zjištěné v odvolacím řízení. I když odvolací správní orgán odvolání proti rozhodnutí prvoinstančního správního orgánu zamítne a toto rozhodnutí

potvrdí, může provést určité dílčí korekce odůvodnění napadeného rozhodnutí, pokud dojde k závěru, že odůvodnění odvoláním napadeného rozhodnutí jinak není v rozporu s právními předpisy a je správné.

Všechny stromy v nyní posuzované kauze se nacházejí v intravilánu obce v blízkosti obytných budov, resp. školy a cest. Z rozhodnutí je též patrné, že se jedná o dožívající stromy s velmi nízkou perspektivou, na něž nejsou vázány žádné chráněné či ohrožené druhy živočichů. Převážil proto zájem na ochraně osob a majetku a odvolací správní orgán potvrdil povolení k pokácení stromů, s čímž souhlasil i krajský soud. NSS nevidí problém, pokud správní orgány hodnotily funkce všech stromů určených k pokácení v souhrnu, protože důvody pro jejich pokácení byly stejné.

Obsah a detailnost odůvodnění správních rozhodnutí jsou dle NSS podmíněny nejen komplexností projednávané věci, ale rovněž podobou argumentace účastníků správního řízení. NSS upozorňuje, že předložená věc sama o sobě není nijak komplikovaná, ale je spíše rutinní. Klást nějaké přemrštěné nároky na podobu odůvodnění rozhodnutí správního orgánu proto dle soudu „nedává smysl“.

.....
Další dokumenty:

Sdělení odboru druhové ochrany a implementace mezinárodních závazků MŽP o schválení Pohotovostního plánu pro řešení situací při výskytu problematických jedinců vlka obecného

Pohotovostní plán v příloze Věstníku MŽP stanovuje pravidla pro flexibilní a transparentní řešení situací výskytu jedinců vlka obecného s doloženým problematickým (nebezpečným) chováním, specifikuje právní podmínky, zahrnuje věcnou kategorizaci chování vlka od přirozeného až po problematické, a především stanovuje postup pro řešení situací, kdy vlk vykazuje chování smělé, nebojácné až kritické s cílem tyto situace řešit, a to včetně případného odstranění problematického jedince.

(Věstník MŽP, roč. XXXIII, srpen 2023, částka 7, č. j. MZP/2023/080/402)

Aktuality sestavilo samostatné právní oddělení pro veřejnou správu AOPK ČR
(olga.svobodova@nature.cz)

RECENZE

Doba covidová z pohledu péče o životní prostředí

COVID-19 and the environment: Links, impacts and lessons learned

Science for Environment Policy. Future Brief 26

Publications Office of the European Union
Luxembourg 2022. 74 str. ISBN 978-92-76-53096-1

Péče o životní prostředí není vědou, tou je environmentalistika, ale měla by v praxi z jejích poznatků co nejvíce vycházet. A naopak by mohla rozumným způsobem vědu a výzkum, ať základní, nebo aplikovaný, nasměrovat podle svých jak dlouhodobých, tak aktuálních potřeb. Právě proto se stále častěji hovoří o nepopíratelném významu rozhraní vědy a činností zahrnovaných do anglického výrazu *policy*, tedy nejrůznějších strategií, koncepcí, programů, projektů i praktických každodenních opatření.

Západoanglická univerzita (UWE) sídlící v Bristolu zabezpečuje více než deset let pro Evropskou komisi, konkrétně pro Generální ředitelství pro životní prostředí (DG ENVI), službu nazvanou jed-

noduše a výstižně *Science for Environment Policy* (https://environment.ec.europa.eu/research-and-innovation/science-environment-policy_en). Nabízí nejen pravidelně uveřejňované novinky z výzkumu zaměřeného na životní prostředí a publikovaného v uznávaných vědeckých časopisech: souhrny těchto poznatků obdrží předplatitel zdarma v elektronické poště. Kromě toho vycházejí čas od času výživné rešerše určitého problému souvisejícího se životním prostředím, jako je syntetická biologie *sensu stricto*, význam opylovačů, dopady znečištění prostředí na lidské zdraví, přírodě blízká řešení v ochraně podnebí nebo hodnota soustavy chráněných území Natura 2000. Současně uvedené přehledy přinášejí i názory na budoucí podobu rozebíraného tématu: ostatně odtud pochází i název celé řady *Stručné výtahy o budoucnosti* (Future Briefs).

11. března 2020 prohlásila Světová zdravotnická organizace (WHO) šíření nemoci covid-19 způsobované novým typem koronaviru SARS-CoV-2 za pandemii. Propuknutí infekčního onemocnění zasáhlo během pouhých dvou měsíců většinu naší planety, zvýšilo nemocnost a úmrtnost obyvatelstva, změnilo život bez nadsázky miliardám lidí a výrazně ovlivnilo na dlouhou dobu naši civilizaci včetně hospodářství. Do 20. července 2023 byl podle WHO vir potvrzen u více než 768 milionů lidí, přičemž koronavirovému onemocnění podlehl 6,95 milionů pacientů.

Tolik suchá čísla. Vědci z UWE se v nedávno uveřejněném souhrnu znalostí zamýšlejí nad vzájemnými vztahy mezi onemocněním covid-19 a životním prostředím, přičemž se snaží postihnout zejména dopady uvedené přímé a zpětné vazby. Zároveň zdůrazňují, z čeho bychom se měli – či lépe řečeno musíme – poučit do budoucna, a to především v prevenci zoonóz, chorob přenášejících z volně žijících živočichů či hospodářských nebo domácích zvířat na člověka.

Po úvodu, který je abstraktem celé zprávy, se čtenář seznámí – naštěstí jen na papíře nebo na obrazovce – s koronaviry, včetně jejich struktury a s vybranými typy nechvalně proslulého koronaviru SARS-CoV-19 vzniklými od září 2020 do listopadu 2021. Nejrozsáhlejší část publikace zabírá podrobná analýza možných vzájemných vazeb mezi propuknutím a šířením nemoci covid-19 a činiteli životního prostředí. Je zřejmé, že změny ve využívání území, zejména rozpad, poškozování, ničení a ztráta přírodních

a přírodě blízkých biotopů v tropických oblastech mohou představovat hlavní příčinu přenosu patogenních organismů z volně žijících živočichů na člověka. Jestliže přijdeme o čtvrtinu původního lesního pokryvu, signifikantně se v těchto částech naší planety zvýší pravděpodobnost kontaktu mezi faunou a lidmi a hospodářskými zvířaty. Navíc posuny v dynamice společenstev volně žijících živočichů vyvolané odlesňováním umožňují zvýšení početnosti zvířat fungujících jako zdroj nebo mezipřenositel patogenů i v člověkem řízené krajině, jako jsou agroekosystémy nebo lidská sídla. Přestože jsme si zvykli obviňovat změny podnebí z ledasčeho, mohou v budoucnosti zvyšovat nebezpečí propuknutí zoonotických pandemií přesunem patogenních organismů a jejich vektorů do nových oblastí, vytvářením do té doby neexistujících kontaktů mezi lidmi a faunou a narušením přirozené dynamiky mezipřenositel-patogen.

Přestože na původ viru SARS-CoV-19 panují nejednoznačné názory a pravdu se již zřejmě nikdy nedozvíme, neoddiskutovatelnou skutečností zůstává, že možnost vzniku zoonóz nezanedbatelným způsobem zvyšuje obchod s volně žijícími živočichy, chov na farmách a zejména jejich prodej na trzích, kde jsou často přímo před zraky kupujících zabíjena. Ostatně právě mokry trh v čínském Wu-chanu je některými odborníky považován za možnou příčinu propuknutí nemoci covid-19 a šíření eboly bezpochyby souvisí s konzumací masa z volně žijících živočichů, zejména afrických lidoopů, menších antilop chocholatek a netopýřů příbuzných kaloňů. Autoři rovněž upozorňují, že v důsledku turistických výprav na výletních lodích a nahuštění pracovníků v prostorově omezených výzkumných stanicích se covid-19 dostal i do Antarktidy.

Po hnacích silách šíření zmiňované zoonózy se rešerše věnuje i jejím dopadům na životní prostředí. Nemohla nezačít odpadem: vždyť v době covidové dosahovala celosvětová spotřeba 129 miliard roušek a 65 miliard párů rukavic, a to vše za pouhý měsíc. Kromě toho skokově vzrostl objem umělohmotných krabic a kelímků na jídlo a pití objednávaných na internetu a rozvážených k zákazníkům. Množství použitých prostředků ochrany jednotlivců během pandemie tak zcela zákonitě překročilo běžnou kapacitu nakládání s odpady: jen v roce 2020 se do moře v okolí Hongkongu dostalo 1,56 miliard roušek, které v oceánu vydrží 450 let, než se rozloží. Rešerše rovněž prezentuje naše zna-

losti o výskytu zmiňovaného koronaviru v odpadních vodách a jeho dopad na mořské savce – zejména někteří ploutvonožci a kytovci jsou v tomto ohledu vnímavější než lidé.

Fakt, že se proticovidová opatření, jež s sebou přinesla mj. výrazné omezení pohybu lidí (v dubnu 2020, kdy povinnost zůstat doma vrcholila, se zcela nebo částečně týkala 4,4 miliard lidí, tedy 57 % celé lidské populace), promítla do výrazného, byť jen časově omezeného snížení koncentrace chemických látek v ovzduší, kupř. oxidů dusíku nebo SO₂ a také polé-
tavého prachu. Poklesly i ostře sledované emise CO₂, naopak koncentrace přízemního ozónu narostly. Protože seznam živočichů, u nichž byla zjištěna infekce způsobená virem SARS-CoV-2, zahrnuje kromě domácích zvířat a exotických druhů i norka amerického (*Neovison vison*), mohly se na kožešinových farmách vyvinout nebezpečnější mutace viru a následně snížit účinnost očkovacích látek. Z tohoto důvodu bylo v listopadu 2020 v Dánsku usmr-
ceno 17 milionů norků, a to bez odpovídajícího právního rámce: později se nicméně potvrdilo, že uvedené obavy byly přehnané. Mimocho-
dem, v červenci 2023 uveřejnil prestižní vědecký časopis Science podobné obavy v souvislosti s doloženým vysokým stupněm promoření početného stáda daňků skvrnitých (*Dama dama*) v největším evropském parku v irském Dublinu právě koronavirem. Jelikož po vypuknutí pandemie bylo v první polovině roku 2020 léčeno antibiotiky 70 % všech pacientů, umocnilo šíření covidu jeden z největších zdra-
votnických problémů lidstva, kterým zvyšující se odolnost (resistence) bakterií vůči antibiotikům bezesporu je.

Stejně jako v dalších stručných výhledech do budoucnosti připravených Západoanglickou univerzitou, ani v hodnocené analýze nechybí stať vyčleněná zjištěním z jedné z nejvýznam-
nějších krizí po 2. světové válce, umocněné vzájemnou propojeností mezi změnami pod-
nebí, nepříliš povzbudivým stavem globální bio-
logické rozmanitosti a pandemiemi, jež téměř výhradně vyvolávají zoonózy, nad kterými bychom neměli krčit rameny. Smysluplná dopo-
ručení založená na zkušenostech s nemocí covid-19, úzce souvisejících s celosvětovou krizí životního prostředí, vycházejí ze závěrů semi-
náře o biologické rozmanitosti a zoonózách, organizovaného operativně známou Mezivládní platformou pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES) v červenci 2020. Zdůrazňují mj., že účinná opatření v ochraně a obnově biotopů

včetně péče o chráněná území stejně jako o stanoviště v intenzivně využívané krajině, udr-
žitelné využívání území a citlivá těžba surovin mohou snížit tlak na ekosystémy, a tím omezit nebezpečí propuknutí obdobných pandemií. Naopak záměrná i nevědomá podpora neudr-
žitelného obchodu s flórou a faunou a chovu volně žijících živočichů může mít přesně opačný účinek. Vědci v této souvislosti rovněž připomínají nemalé mezery ve znalostech o tom, kdy, kde a jak propuknou určité nemoci, a proto doporučují v praxi uplatnit koncepci Jedno zdraví (*One Health*), v nejlepším slova
smyslu holisticky propojující zdraví lidí, zvířat jak volně žijících, tak domácích či hospodářských a životní prostředí, kterou jsme již popsali v jednom z předcházejících sdělení (viz *Ochrana přírody*, 75, 6, 55-60, 2020).

Publikace je psána srozumitelným jazykem a pochválit musíme také její střídmost, ale atrak-
tivní grafickou úpravu. Soupis literatury, rozlo-
žený na dvanácti stranách, je vyčerpávající, s četnými odkazy na internetovou podobu cito-
vaných příspěvků. Chybějící slovník pojmů do určité míry nahrazují četné rámečky. I když se

terminologie publikace striktně drží názvosloví WHO, nejsme si jisti, zda by nebylo vhodnější používat místo výrazu *pandemie* termín *synde-
mie*, navržený v dubnu 2021 nositeli Nobelovy ceny na jejich první celosvětové konferenci. Nejde o nic jiného než o řadu po sobě následu-
jících epidemií určité choroby, umocněných mj. rostoucím počtem lidí s chronickými onemoc-
něními včetně civilizačních, selháním zdravot-
nických systémů v prevenci a znečištěním ovzduší.

Syndemii onemocnění covid-19 v poměrně krátké době do značné míry zavál čas a pře-
vrstvil ji jiné závažné problémy. Zpráva vydaná Evropskou komisí není veselým čtením a do kufru si ji jako čtení na dovolenou přibalí asi pouze skutečný masochista nebo otrlý cynik. Snad to nevyzní jako předčasný fatalismus, ale přesto stojí za to si ji prostudovat, už jenom proto, abychom opět nebyli bolestivě zaskočení tak jako v únoru 2020.

Vysoce informativní rešerše je ke stažení zdarma na výše uvedené webové adrese.

Marcela Plesníková, Jan Plesník

Podle novějších názorů nebyli mezipřehoditelé SARS-CoV-2, z nichž mohl vir na mokřem trhu v čínském Wu-chanu přeskóčit na člověka, luskouni ostrovní (*Manis javanica*), ale psičí mývalovití (*Nyctereutes procyonoides*). Foto Jan Plesník

SUMMARY

Hanzal V. & Anděra M.: The Mediterranean Water Shrew and Other Insectivores in the Czech Republic

Insectivores are the third most numerous group of recent mammals after rodents and bats consisting of almost 580 species: of them, more than 40 occur in Europe. African species were set out from the original order Insectivora, forming the separate order Afrosoricida. The remaining families, shrews (Soricidae), hedgehogs and moonrats (Erinaceidae), moles (Talpidae) and solenodons (Solenodontidae), are included into the new order Eulipotyphla. Its members live in a large part of the world except of South America and Australia and, of course, Antarctica. In the Czech Republic, members of three families, namely Soricidae, Erinaceidae and Talpidae, can be found. Due to a new discovery of the Greater white-toothed shrew (*Crocidura russula*), the insectivore fauna includes 11 species there. The current knowledge reveals that six of them occur quite generally, without clear subnational differences across the country. These are the Common shrew (*Sorex araneus*), Eurasian pygmy shrew (*Sorex minutus*), Eurasian water shrew (*Neomys fodiens*), Lesser white-toothed shrew (*Crocidura suaveolens*), European hedgehog (*Erinaceus europaeus*) and the European mole (*Talpa europaea*). The Mediterranean water shrew, also known as the Miller's or Southern water shrew (*Neomys milleri*), Bicoloured white-toothed shrew (*Crocidura leucodon*) as well as the Greater white-toothed shrew expand their distribution range there. On the other hand, occurrence of the Northern white-breasted hedgehog (*Erinaceus roumanicus*) near the western border has been slightly retreating into midland. The authors conclude that at present there are no apparent factors/drivers substantially negatively affecting the extent of the occurrence or numbers in insectivores in the Czech Republic.

Ouhrabka V.: Karst Phenomena and Caves near the Town of Rokytnice nad Jizerou (Northern Bohemia)

Bodies of crystalline limestone to dolomites and erlans in vicinity of the town of Rokytnice nad Jizerou (northern Bohemia) are a part of the Krkonoše/Giant Mts. Karst built from carbonates of the Krkonoše/Giant Mts.-Jizera Mts. Crystalline Massif. Karst phenomena and some entrances into caves have had to be known since time immemorial. Moreover, only in the 1970s they were step-step recognised by the experts. In the

early 1990s, speleologists from the Czech Speleological Society began to conduct intensive surveys within the area, which resulted in discovery of new parts of caves displaying rich cave speleothem decoration and remarkable hydrology of karst underground waters. Three main caves there, i.e. the Netopýří jeskyně/Bat Cave, Rokytnice Cave and the Ve Vilémově Cave being more than 50 meters long, are among the most important Krkonoše/Giant Mts. caves.

Hubený P.: The Šumava/Bohemian Forest Mts. Protected Landscape Area Celebrates 60 Years

It is almost unbelievable that the Šumava/Bohemian Forest Mts. Protected Landscape Area (PLA) has been celebrating sixty years in 2023. Nature conservation has been successful across such a large area: almost the total original PLA's territory became National Park while in the rest of the area some dozens of small-size Specially Protected Areas were established. Nature is dynamic. Forests have been naturally regenerating more often and more trees survive after each logging: both species and age diversity have been increasing in forests there. Pollution of sulphur dioxide and lead has been terminated and soil and water acidification were stopped. Thus, forests have been apparently reviving there. In addition, forest coverage increased in the Šumava/Bohemian Forest Mts., partly thanks to planting, but mostly by woody plant tree self-seeding on abandoned and set-aside fallow agricultural land. Due to spreading the forest some plant species of cultural treeless habitats retreated, e.g. dwarf gentians (*Gentianella* spp.) or the Burnt orchid (*Neotinea ustulata*). Nevertheless, most of plant species survived and their conservation is implemented through regular management. After building the Vltava River Cascade, no Atlantic salmon (*Salmo salar*) has reached the Šumava/Bohemian Forest Mts. since 1950. On the other hand, the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) was successfully re-introduced within the area and the Eurasian elk, in North America known as moose (*Alces alces*), Grey wolf (*Canis lupus*) and the Eurasian beaver (*Castor fiber*) spontaneously arrived there. Similarly, the area was repopulated by the Common raven (*Corvus corax*) or the Common crane (*Grus grus*). The PLA Administration successfully reintroduced the Ural owl (*Strix uralensis*) and it has been maintaining a viable population of the Freshwater pearl mussel (*Margaritifera margaritifera*) or the Western capercaillie (*Tetrao urogallus*). Despite strong decrease in numbers a Northern black grouse (*Lyrurus tetrix*) population has been surviving there. Large-size nature conservation

and landscape protection has met their targets and goals. Despite various nature degradation and locally strong expansion of built-up areas the overwhelming part of the PLA has been under effective conservation. It would be nice if we maintain such a trend and to offer to our descendants, in addition to large wilderness areas also the landscape with all the values having been saved for sixty years: with beautiful nature, magical historic landscape scenery/character and with all native species.

The Šumava NP and PLA © Zdeněk Patzelt

Marešová P., Bernardová A., Novák J., Bešta T., Hamerský R. & Prach J.: A History of a Pool 10,000 Year Old – What Peat Hides in the Březina Nature Reserve in the České Středohoří/Central Bohemian Uplands

The Březina Nature Reserve (NR) and Site of European Importance (SEI, pursuant to Act No. 114/1992 Gazette on Nature Conservation and Landscape Protection, as amended later, the term for Site of Community Importance, SCI under the European Union's Habitats Directive) is a unique wetland in the otherwise warm and dry České Středohoří/Central Bohemia Uplands. Its origin has not been until recently known although there were opinions that it was established by building a road. Even though the peat-bog had been preserved as an ecosystem for decades ("conserving the whole geobiocenosis" as stated in the regulation for establishing the NR in 1969) when implementing the target manage-

ment within the SEI more attention begun to be paid to the particular species. Because of recent overgrowing the site by the Common reed (*Phragmites australis*) and of Northern crested newt (*Triturus cristatus*) conservation the water body was planned to be “recovered” by dredging. Paleoeological research revealed that the pool is 10,000 years old and it has also experienced the phase of development with reed in past. Pollen grains, seeds and other plant remnants show a past view of the landscape there. The valuable peaty wetland itself including its changes and sediments should be effectively conserved. It is more valuable than the Northern crested newt occurring also in recently built small fishponds in vicinity of the wetland.

Koutný J.: Skalička Side Dry Water Reservoir Phenomenon – An Issue and Opportunity

Particularly in the early 20th century, the original branching and meandering Bečva River (eastern Moravia) had been continuously changed from a point of view of water management. The riverbed was straightened and shortened to the current 61.5 kilometres, river arms and meanders were cut off or filled. Thus, water runoff was accelerated and riverbank enforcement and big weirs caused deep erosion. In 1997, the Bečva River Basin suffered from disastrous floods. At present, the Skalička Waterworks has been under preparation: its main task is to transform flood rate in the Bečva River. Despite selecting one of the proposed options, building the waterworks shall substantially negatively affect the Hustopeče – Štěrkáč Site of European Importance (SEI, pursuant to Act No. 114/1992 Gazette on Nature Conservation and Landscape Protection, as amended later, the term for Site of Community Importance, SCI under the European Union's Habitats Directive) as well as other parts of nature there. The State Nature Conservancy stands for three approaches: (1) It is necessary and extremely desirable to making the Bečva River natural as much as possible; (2) Due to its hydrological and flow morphological and geological patterns, the Bečva River offers reaching quickly and spontaneously the natural state; and (3) preparing a huge waterworks as the Skalička Side Dry Water Reservoir with a flexible facility is, increases the need of the Bečva River and its floodplain to become natural as much as possible. If the Skalička Side Dry Water Reservoir is designed as a flood control facility there is no other way but respect the fact and to consider environmental risk as a challenge to maximally support nature within the Bečva River Basin through mitigation and compensation measures

in favour of nature. The extent of making the river and its floodplain natural should be generous enough, fully reflecting the extent of the technological intervention and its future impacts on the river ecosystem.

Kárník V.: Dispute on Leaves Falling from Open Public Space to a Private Garden

The article analyses the topical civil judicature on the issue dealing with leaves falling down from a municipal alley to a private plot. In the difficult question of collision of civil and public points of view, the lower court had decided that it is possible to assign to the town to remove fallen biomass. Moreover, the appellate court judged the issue in a different way and returned the case to further procedure. The plaintiff argued that crowns of the trees significantly extend over a plot of the complainants causing falling down of huge amount of leaves, achenes and branches on the private plot of the complainants, namely on an ornamental garden, a swimming pool and in gutters of a garden cabin and of a family house for most of the year. The complainants have to permanently remove the biomass fallen down to avoid weed infestation of the garden due to high germination capacity of achenes, contamination and consequent damage to the swimming pool plant and filling the gutters. The appellate court concluded that if in such an exceptionally and untypical case courts have been continuously dealing with since 2017, there is no other solution which would in a reasonable and fair for the litigants, particularly if the tree cannot be felled, trimmed or pruned, a solution to compensate damage caused to the molested can be considered. It is to be hoped that the problematic social consequences of the above repealing the judicature will be removed during the further deciding by court and the collision of public and civil points of view of woody plant occurrence will be successfully bridged. Moreover, the dispute has been continuing burdening both the litigants.

Zajíček P.: 300 Years since the First Climbing Down the Macocha/Stepmother Abyss

The Macocha/Stepmother Abyss in the Moravský kras/Moravian Karst (South Moravia), one of the unique natural formations of Europe, has had a rich history. Until 1914, its bottom was available only from above using ropes or ladders. According to records, the first people had climbed down reaching the bottom in 1723. The exploration was conducted by Minorite monk Lazar Schopper from the city of Brno and his valet and local farmers also participated in it. The climbing

down definitely is among the exceptional events in the Moravský kras/Moravian Karst history. Similarly important is a manuscript by Josef Melnický recording the event 52 years later. Unless any record confirming the earlier climbing down the abyss is found, the Lazar Schopper's exploration has been continuing to be considered as the very first.

Petrovský O. & Pelc F.: The Ivan Dejmal Foundation for Nature Conservation 30 Years Old

The Ivan Dejmal Foundation for Nature Conservation established originally as the Foundation for the Conservation and Restoration of the Jizera Mountains has been helping to fund nature heritage conservation and management for three decades. Ivan Dejmal was the Minister of the Environment of the Czech Republic in 1991 – 1992, a signatory to Charter 77, spending four years in prison on charges of “subversive activity against the Republic in the early 1970s). Until now the Foundation has distributed directly more than CZK 32 million (EUR 1.3 million) among hundreds of small or larger projects. Because providing funds for co-financing, other larger projects totally reaching CZK 21 million (EUR 0.8 million) have been implemented. Thus, at present it is one of the largest foundations dealing with nature conservation in the Czech Republic. Among the projects implemented, these should be mentioned: (i) Saving the native gene pool of local woody plant species of the Jizerské hory/Jizera Mts. (1993-1998), Foundation's contribution CZK 2 million (EUR 82,000); (ii) Jizerské hory/Jizera Mts. peat-bog restoration (since 2016), Foundation's contribution of CZK 1.6 million (EUR 66,000) allowed to implement a project totalling CZK 7 million (EUR 287,000) – the Association for the Jizera and Ještěd Mountains; (iii) Saving the Sedmihorky wetlands (2019 – 2022), thanks to Foundation's contribution of CZK 368,000 (EUR 15,100) a project totalling CZK 3.3 million (EUR 135,000) could be implemented – the Sedmihorky Wetlands Land Trust and the Society for Jizera Mountains; (iv) Planting species-rich forest in the Liberec area (since 2015), Foundation's contribution of CZK 7.2 million (EUR 295,000) has been helping to implement a project totalling CZK 9 million (EUR 369,000) - Jan Duda.

Vlašín M.: Vertebrates in Vicinity of the Municipality of Svatá Helena, Czech Banat, Romania

The region called Czech Banat is a part of southwestern Romania where Czechs begun to settle two centuries ago: despite the long distance

from original homeland, they have maintained not only native language, but also many traditions and customs having been forgotten in the Czech Republic. In total, six Czech municipalities are at present there.

Vertebrate fauna in vicinity of the municipality of Svatá Helena is species rich because a karst cave system, many forests and overgrown inaccessible gorges, valleys and slopes provide tetrapod vertebrates with suitable habitats. Remarkable species include e.g. the Hermann's tortoise (*Testudo hermanni*), Horned viper (*Vipera ammodytes*), Caspian whipsnake (*Dolichophis caspius*), Short-toed snake eagle (*Circus gallicus*) and the Alpine swift (*Tachymarptis melba*). Among mammals, rich bat fauna of the region should also be mentioned. Of mammals, birds, reptiles and amphibians occurring there, many are listed in the Red List of Threatened Species in Romania or protected by both Romanian and European Union's legislation. For maintaining vertebrate species richness there, it is necessary to keep traditional measures in landscape management, particularly agricultural ones.

Zeidler M.: How to Maintain Tertiary Habitat in the Quaternary Period

Macaronesian laurel forests (natural habitat type code 9360 in Annex I to EU Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of

wild fauna and flora, commonly known as the Habitats Directive), also called laurisilva, is humid to hyper-humid evergreen forests formed on the Macaronesian islands (the Azores, Madeira, and the Canaries). The long-term stable environment with a unique combination of controlling environmental factors was preserved on the isolated islands. This habitat is extremely rich in flora (and fauna) species most of them being ancient and endemic. The species rich and highly endemic vegetation has been interpreted as being basically of relict character from the sub-tropical Tertiary vegetation around the archaic basin of the Tethys Ocean. However, the Macaronesian laurel forests have been intensively exploited since Europeans arrived there in the 15th century. Extensive areas of forest were clear-cut to create farmland, while forest exploitation and livestock raising have degraded and impoverished the vegetation in terms of species composition. The conservation management consists of selective cuttings to improve regeneration of exploited stands, converting forest plantations into laurel forest, eradication and control of invasive alien species, recovery of threatened species, controlling some activities, and monitoring.

Plesník J.: Global Biodiversity Framework: Wishful Thinking or Desirable Impulse?

The United Nations Biodiversity Conference (15th meeting of the Conference of the Parties to

the Convention on Biological Diversity, COP15) ended in Montreal on 19 December 2022 with a landmark agreement to guide global action on nature through to 2030. The Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF) is a result of four-year consultation and negotiation process. The document builds on the Convention's previous Strategic Plans, and sets out an ambitious pathway to reach the global vision of a world living in harmony with nature by 2050. Therefore, four overarching goals to be achieved by 2050 focus on ecosystem and species health including halting human-induced species extinction, the sustainable use of biodiversity, equitable sharing of benefits arising from the utilization of genetic resources, and on implementation and finance to include closing the biodiversity finance gap of USD 700 billion per year. The 23 targets to be achieved by 2030 include 30 per cent conservation of land, sea and inland waters, 30 per cent restoration of degraded ecosystems, halving the introduction of invasive species, and USD 500 billion/year reduction in harmful subsidies. In adopting the GBF, all Parties committed to setting national targets to implement it, while all other actors have been invited to develop and communicate their own commitments. The article presents strengths and weaknesses of, opportunities and threats to the GBF itself and concludes that GBF is a key challenge towards the transformative change.

**KONTAKTY
NA AUTORY**

Miloš Anděra

zoolog
milosandera1@gmail.com

Tomáš Bešta

Biologické centrum AV ČR
Hydrobiologický ústav
bobiz@seznam.cz

Václav Beran

ALKA Wildlife, o.p.s.
Muzeum města Ústí nad Labem
lutra@email.cz

Alexandra Bernardová

Jihočeská univerzita v Českých
Budějovicích
Přírodovědecká fakulta
laboratoř archeobotaniky
a paleoekologie
sumenka@gmail.com

Petr Dolejš

Národní muzeum
zoologické oddělení, kurátor
petr.dolejs@nm.cz

Jan Dvořák

Správa NP Šumava
tiskový mluvčí
jan.dvorak@npsumava.cz

Roman Hamerský

AOPK ČR
RP SCHKO České středohoří
oddělení sledování stavu
biodiverzity
roman.hamersky@nature.cz

Vladimír Hanzal

AOPK ČR
oddělení sledování stavu
druhů živočichů
vladimir.hanzal@nature.cz

Václav Hlaváč

AOPK ČR
ředitel RP SCHKO Žďárské vrchy
vaclav.hlavac@nature.cz

Pavel Hubený

Správa NP Šumava
ředitel
pavel.hubený@npsumava.cz

Vladan Kárník

město Chlumec nad Cidlinou
starosta
starosta@chlumecnc.cz

Jan Koutný

AOPK ČR, RP Olomoucko
ved. odd. SCHKO Litovelské Pomoraví
jan.koutny@nature.cz

Alena Kovaříková

Zbořený Kostelec
pedagožka
kovarikovaa@post.cz

Jan Novák

Karlova univerzita, Přírodovědecká
fakulta
Botanický ústav
prourou@gmail.com

Petra Marešová

Jihočeská univerzita v Českých
Budějovicích, Přírodovědecká fakulta
laboratoř archeobotaniky a paleoekologie
petra.houfkova@gmail.com

Jan Moravec

Kancelář ÚVR ČSOP
jan.moravec@csop.cz

Vratislav Ouhrabka

Správa jeskyní ČR
náměstek ředitele
ouhrabka@caves.cz

František Pelc

AOPK ČR
ředitel
frantisek.pelc@nature.cz

Ondřej Petrovský

Nadace Ivana Dejmal pro ochranu
přírody
ředitel
petrovsky@nadaceivanadejmala.cz

Jan Plesník

AOPK ČR
vedoucí oddělení mezinárodní
spolupráce
jan.plesnik@nature.cz

Marcela Plesníková

Úřad městské části Praha 13
místostarostka
PlesnikovaMp13.mepnet.cz

František Pojer

AOPK ČR, RP Střední Čechy
vedoucí oddělení SCHKO Český kras
frantisek.pojer@nature.cz

Jindřich Prach

Karlova univerzita, Centrum
teoretických studií a AOPK ČR,
RP Střední Čechy
oddělení SCHKO Český kras

Ludmila Rívolová

botanička
ludmila.rivolova@email.cz

Olga Svobodová

AOPK ČR
samostatně právní oddělení
pro státní správu
olga.svobodova@nature.cz

František Talíř

Jihočeský kraj, náměstek hejtmána
frantisek.talir@gmail.com

Dana Turoňová

botanička
dana.turonova@seznam.cz

Mojmír Vlašín

Masarykova univerzita Brno
katedra environmentalistiky
mojmirvlasin@gmail.com

Petr Zajíček

Správa jeskyní ČR
zajicek@caves.cz

Miroslav Zeidler

Univerzita Palackého v Olomouci
Přírodovědecká fakulta, katedra
ekologie a životního prostředí
miroslav.zeidler@upol.cz